

Novi je izazov napisati povijest hrvatske književnosti

»Dubrovačka i dalmatinska književnost od Marina Držića i Marka Marulića sve do Ignjata Đurđevića, ubraja se u ona najveća razdoblja europske književnosti. Drugi značajan hrvatski doprinos kulturnom nasljeđu svijeta predstavlja hrvatska moderna od A. G. Matoša do Krležu i Ujevića. Krleža je univerzalniji, širi i dijalektniji od bilo kojeg europskog autora lijeve avangarde, a Ujević je, po pjesničkoj inventivnosti i formalnom savršenstvu ravan genijalnom Osipu Mandelštamu. Na prvome bi mjestu trebalo prevesti sve romane Nedjeljka Fabrija, a onda i mlade buntovnike, kojima je trenutačno najlakše probijati se na njemačkom knjižnom tržištu. Stvaranje Europske unije i procesi globalizacije sigurno će otežavati položaj, možda i opstanak tzv. »malih« kultura. Kulturni i jezični regionalizam, rekao bih, bit će odgovor na globalizacijske procese«, kaže za »Nedjeljni Vjesnik« Reinhard Lauer

Već četiri desetljeća ime Reinharda Lauera, vodećeg njemačkog slaviste/kroatiste i göttingenskog profesora, prisutno je i cijenjeno u slavističkoj znanosti. U njegovu bogatu i raznovrsnu opusu izdvajaju se nezaobilazni prinosi ruskoj, hrvatskoj, srpskoj, bugarskoj i slovačkoj književnosti.

Neizmjerne širine vidika, koja mu omogućava novo i najčešće dubinsko čitanje teksta, utemeljen uvijek na pouzdanoj prosudbi okolnosti i umjetnine samoga teksta, a uz to jednostavan i dobronamjeran čovjek, Reinhard Lauer tumači jednakom lakoćom znanja kako renesansne okvire dubrovačke književnosti, tako i ilirsko doba, sežući preko ekspresionizma i Miroslava Krleže do naših suvremenika.

Među sve brojnijim tumačima i prijateljima hrvatske književnosti u svijetu, a što svaka buduća članica

Europske unije priželjkuje, njemački kroatist Reinhard Lauer ubraja se u sam vrh Marulićevih ambasadora.

• Koje Vas dobro ovoga puta donosi u Hrvatsku, što ste kao göttingeški profesor emeritus ponudili slušateljima svojih zagrebačkih predavanja na Filozofskom fakultetu?

- Prošle godine u razgovoru sa zagrebačkim kolegama dogovorili smo se da bih mogao doći u Zagreb kao gost profesor. Tako sam u toku svibnja održavao predavanja, seminar i tzv. radionicu pred studentima kroatistike, germanistike i komparatistike.

Predavanje je bilo posvećeno hrvatsko-njemačkim kulturnim i književnim uzajamnim vezama. Govorio sam o teoretskim i metodološkim osnovama komparatistike, te o tipološkom suodnosu između dvije kulture, ističući upadljivu srodnost regionalnih kulturoloških struktura koje postoje u Hrvatskoj i u Njemačkoj. Razmjeri su, dakako, različiti, no izvan svake dvojbe je činjenica da obje kulture, njemačka i hrvatska, žive od bogatstva i raznovidnosti svojih regija.

Govorio sam i o nekim važnijim epizodama u dugom nizu kulturnih dodira: o Matiji Vlačiću Iliriku,

ortodoksalnom poborniku čistog učenja Martina Luthera; o Halleru, Goetheu i Herderu, otkrivačelima

»Hasanaginice«. Herder je svojim kulturološkim poticajima znatno opredijelio ideologiju ilirizma, isto tako kao Jakob Philipp Fallmerayer, koji je prijateljevao s austrijskim diplomatom Antunom Mihanovićem, uvjeravajući ga da su Grci, od ranog srednjeg vijeka, zapravo, avaro-slavenski narod.

Spomenuo sam iz novijeg vremena Ernsta Juengera, kako je, boraveći 1932. u Dalmaciji, promijenio svoje predrasude o Hrvatima, kao i Ernsta Tollera i njegov protestni govor protiv nacizma i progona demokratskih pisaca, održan na 11. PEN-kongresu 1933. u Dubrovniku.

Seminar sam, pak, posvetio romanima Nedjeljka Fabrija koji tretiraju ljudsku, osobnu sudbinu u raljama okrutne povijesti, koristeći najsuvremenije narativne postupke i stilističku virtuoznost, kakvu je rijetko nalazimo u hrvatskim književnim koordinatama. Radionica se, naposljetku, pozabavila teorijom i analizom pjesničkih prijevoda.

• Bili ste izravnim suputnikom Zagrebačke stilističke škole jer ste početkom 60-ih godina prošloga stoljeća živjeli u Zagrebu. Što je ta Škola značila tada za Vas, mladoga znanstvenika, a što Vam ti ljudi kao kolege znače danas, četrdeset godina kasnije?

- Za mog lektorskog staža kod prof. Škreba, od 1960. do 1962., sudjelovao sam redovito na sjednicama Hrvatskog filološkog društva. Došao sam u Zagreb kao mlad znanstvenik koji je imao stanovitu predodžbu o (ruskom) formalizmu i strukturalizmu, ali nisam još bio kadar primjenjivati strukturalnu metodu u svome radu. Slušajući predavanja zagrebačkih filologa, dobio sam dobrodošle modele o tome, kako struktura teksta formira smisao - to je bilo onda glavno dostignuće strukturalizma. S ondašnjim sudionicima Zagrebačke škole družim se do dana današnjega. Osobito mi je drago da se taj prijateljski znanstveni odnos danas produljuje i na kolege mlađe generacije.

• S obzirom da na sretan i rijetko povlašten način sjedinjujete u svojoj znanstvenoj karijeri s jedne strane odlično poznavanje povijesnih tokova i aktualnosti nekoliko slavenskih književnosti, te da s druge strane pripadate njemačkoj, dakle zapadnoeuropskoj kulturnoj i jezičnoj sredini, vidite li u cjelovitoj europskoj civilizaciji i udio nas Hrvata?

- Otkada se bavim dostignućima kulture i književnosti i razmišljam o njima, uvijek sam imao pred očima jedinstvo europske kulture. Veliki je Herder prvi razvijao predodžbu o golemom ansamblu, koji sačinjavaju pojedini kulturni entiteti. Po toj predodžbi europska kultura funkcionira poput cjelovitog orkestra, u kojem svaka nacionalna kultura svira svoj dio.

Nema dvojbe da u tom europskom orkestru i hrvatska kultura ima svoj osebujni glas. Po mome sudu, najveći je domet hrvatska kultura - uspoređujući je u europskim okvirima - postigla za vrijeme renesanse i baroka, napose u Dubrovniku i Dalmaciji. Važno je spomenuti da se tu radi o svojevrsnoj kroato-romanskoj simbiozi, koja je pridonijela jedinstvenom, dugotrajnom procvatu civilizacije u cijeloj Dalmaciji.

• Koje biste književne »cigle« uzidali kao hrvatski doprinos jedinstvenoj zgradi europske književne kulture?

- Dubrovačka i dalmatinska književnost od Marina Držića i Marka Marulića sve do Ignjata Đurđevića ubraja se u one najveće periode europske književnosti koji, slično kao ruska, od Puškina do Aleksandra Bloka ili poljska od Mickiewicza do Mlade Poljske, pokazuju posve logičan, a pri tome vrlo raznovidan razvoj. Djela Držića, Marulića, velike trojke Gundulić-Palmotić-Bunić spadaju u ono najbolje, u ono paradigmatičko, kako kaže prof. Žmegač, u 16. i 17. stoljeću.

Drugi značajan hrvatski doprinos kulturnom naslijeđu svijeta predstavlja hrvatska moderna od A.G. Matoša do Krleže i Ujevića. Matoš već ima onaj moderni senzibilitet, karakterističan, primjerice, i za Čehova ili mladog Thomasa Manna. Krleža je univerzalniji, širi i dijalektičniji od bilo kojeg europskog autora lijeve avangarde, a Ujević je, po pjesničkoj inventivnosti i formalnom savršenstvu ravan genijalnom Osipu Mandelštamu.

• Obitelj europskih naroda širi se do godine prvi put novim članicama. Što globalizacija znači na planu kulture? Hoće li globalizacija male narode i njihove kulture učiniti još manjima?

- Stvaranje Europske unije i procesi globalizacije sigurno će, kao okrutne unifikatorske tendencije, otežavati položaj, možda i opstanak tzv. »malih« kultura. To počinje s jezikom.

Čak njemački jezik, kojim govori razmjerno najveći dio stanovnika Europe, ima svojevrstne poteškoće da se održi na europskom planu pored dominirajućeg engleskoga. Kakva će biti sudbina »malih« jezika - danskog, estonskog, hrvatskog, slovenskog itd. - o tom ne treba imati iluzije.

O kulturi, bolje rečeno: o kulturama i njihovoj funkciji u budućoj sjedinjenoj Europi, gotovo da se i ne govori - kao da se ne zna ili da se ne želi znati da je baš europska kultura ono najvažnije, najvrednije što je Europa dala svjetskoj civilizaciji. Uostalom, to je ono što moćnim ignorantima koji dominiraju svijetom, očito najviše smeta. Budući da se svjetska povijest razvija dijalektički, pretpostavljam da će »mali« opstati, povlačeći se u svoje matične regije i zavičaje. Kulturni i jezični regionalizam, rekao bih, bit će odgovor na globalizacijske procese.

• U Vašim »Studijama i raspravama« pisali ste o našoj književnoj kulturi u širokom vremenskom rasponu, no težište je ipak na djelu Miroslava Krleža. Posebno je intrigantan tekst o odnosu Miroslava Krleža prema Thomasu Mannu: pisali ste tu o manama Krleža čovjeka?

- Thomas Mann i Miroslav Krleža ubrajaju se u najznačajnije pisce 20. stoljeća. Osobno volim i jednog i drugog, ali ne volim ih glorificirati.

Prepotentna poza Thomasa Manna, koji se, posjećujući 1926. Pariz, pravi »ambasadorom njemačkog duha«, isto tako je vrijedna kritike, kao zlobni sarkazam, kojim Krleža persiflira taj događaj u briljantnom eseju »Thomas Mann u Parizu«.

Tumačim razdor među njima kao sukob između zrele građanske kulture, čiji je reprezentant Thomas Mann, i ljevičarskog bunta (ondašnjeg) Miroslava Krleža. Ljudskih mana ima, i kod Manna i kod Krleža, na pretek, isto kao i neiscrpne genijalnosti i umjetničkog dara - to su dvije različite stvari.

• U nas je sada u trendu kratka priča. Upravo je završio međunarodni tjedan posvećen kratkoj priči tijekom koga su promovirane mnoge antologije priče europskih naroda. Što je u Njemačkoj ovoga časa »u modi«?

- Kratka priča je zgodan primjer za to, kako neki književni rod može, iznenada, izbiti na površinu, kod Vas i kod nas. U Njemačkoj pišu kratke priče autori i autorice s nekih tridesetak godina. Ingo Schulz, sudionik međunarodnog tjedna, spada u najčitanije autore kod nas.

Nije slučajno da je rod iz istočne Njemačke. Istočnonjemački autori donose nam iskustva koja zapadnim Nijemcima nedostaju: drugo funkcioniranje obiteljskih odnosa, slom gotovo svih socijalnih odnosa nakon ujedinjenja, prepoznaje se »blokova« pozadina (Schulz je živio i radio neko vrijeme u Lenjingradu).

Vrlo zanimljive kratke priče piše Judith Hermann: o bezveznom životu suvremenih singla, o besmislenim putovanjima po svijetu i o beskrajnim sastancima mladih, o dosadi i o nepostojećoj sreći.

Čitam te trezvene priče ne bez interesa, jer me u mnogome podsjećaju na moje mlade dane. Živjeli smo, krajem 50-ih godina, sličnim životom, kao sadašnja mlada generacija, s dvije razlike: imali smo znatno manje love i bavili smo se prilično ozbiljno glazbom, književnošću i umjetnošću.

• Kakva je recepcija hrvatske književnosti u Njemačkoj i što bi od hrvatskih suvremenih autora, po vama, trebalo prevesti?

- Na prvom mjestu bi trebalo prevesti sve romane Nedjeljka Fabrija - do sada je prevedena samo »Berenikina kosa« - a onda i mlade buntovnike, koji se trenutačno najlakše probijaju na njemačkom knjižnom tržištu.

Moja je stara ideja da se stvori »Hrvatska knjižnica« (Kroatische Bibliothek), koja bi obuhvaćala seriju temeljnih djela hrvatske književnosti, po uzoru na »Poljsku biblioteku« u 50 knjiga, koju je napravio glasoviti prevoditelj Karl Dedecius. Stvori li se jednom takva osnova, bit će mnogo lakša dalja recepcija djela hrvatske književnosti. U tijeku su raznovidni razgovori da se taj pothvat konačno i ostvari.

• Vodeće kontroverzna osobnost njemačke književnosti Günter Grass objavio je novi roman »Korakom raka« koji je u nas, baš kao i u Njemačkoj, doživio podvojenju kritičku recepciju. Nakon niza godina u Hrvatskoj je preveden roman »Pasje godine« - držite li da je taj prvi dio Grassova spisateljska opusa i najbolji?

- Ja sam Grassov roman »Korakom raka« pročitao čim je izašao. Grass je, bez dvojbe, veliki pisac. Njegovi prvi romani, »Limeni bubanj« i »Pasje godine«, književna su remek djela od golemog značenja za naš duhovni i književni život, a istovremeno su vrlo točne slike i analize svoga vremena. Kasniji romani, međutim, pate od nespretno iskonstruirane kompozicije. Zato mislim da su mu kraće stvari, novele, znatno bolje uspjele, negoli njegovi zadnji romani.

»Korakom raka« je okvirna novela koja tretira jednu od najstravičnijih tragedija Drugog svjetskog rata, kada je, u siječnju 1945., bio potopljen brod »Gustloff« s više od šest tisuća izbjeglica iz istočne Pruske. O tom užasnom događaju pisali su kod nas u 50-im i 60-im godinama. Kasnije je politička ispravnost zahtijevala da se o njemačkim žrtvama rata šuti.

Grass je, dakle, prekinuo tu tabu-temu na vrlo uvjerljiv način. Njegov junak, naime, koji se rodio u noći katastrofe, prikazan je kao onaj tipičan zapadni Nijemac, koji je »potisnuo« sve neugodne uspomene na prošlost, dok njegova majka, nakon rata udarna radnica i obožavateljica Staljina, i njezin unuk, neonacist i computer freak, oživljavaju iz različitih pobuda sjećanje na tragediju »Gustloffa«. Grass je u toj noveli složio dokumentarno i fikcionalno na genijalan način.

Ne slažem se s nekim ovdašnjim kritičarima koji, očito, nisu shvatili umjetničku fakturu Grassove novele. A njegova poruka, što nije rijetko kod velikih pisaca, nije niti jednoznačna niti jednostavna.

Nije lako natjecati se s prof. Frangešom

• Nakon što ste 2000. godine objavili opsežnu »Povijest ruske književnosti«, kanite li napisati i »Povijesti hrvatske književnosti«? Je li to moguće nakon Frangešove »Povijesti hrvatske književnosti« koja je slavodobitno odjeknula 1995. godine u Njemačkoj? U čemu biste Vi nadopunili i korigirali tu Frangešovu »Povijest« koju nazivate »reprezentativnom«?

- Sugeriraju mi s raznih strana da napišem povijest hrvatske književnosti. Međutim, stupiti u natjecanje s prof. Frangešom, njegovim beskrajnim znanjem i njegovom briljantnom retorikom nije lak posao. Kada bih ga se latio, svakako da bih više »pripovijedao« - jer spadam u narativne historiografe. Možda bih šire postavio komparatističke okvire te isticao jače tzv. »zonalne sustave« u kojima se hrvatska književnost razvija, npr. mediteranski, austrougarski i južnoslavenski krug (uključujući i Bugarsku).

Posebice bih izradio regionalnu strukturu hrvatske književnosti, koja predstavlja, ponavljam to, izvor kulturnog i književnog bogatstva Hrvatske. Mislim da treba ugraditi po novome i povijest pojedinih književnih rodova.

Nakon tri toma »Povijesti hrvatskog romana« prof. Nemeca dobili smo, primjerice, potpuno novu sliku o značaju i razvoju tog važnoga roda. Dakle, treba cijelu književnu supstancu nanovo osmisliti i nove spoznaje sintetizirati i usustaviti. Proces izučavanja i bilansiranja književnosti nikada ne staje. Nije stao ni nakon blistavog, reprezentativnog djela, kao što je Frangešova »Povijest hrvatske književnosti«.

Branka Džebić

<http://www.vjesnik.hr/html/2003/06/08/Clanak.asp?r=kul&c=1>